

УДК 159.942: 378.12

О. І. БАРИШЕВА

Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГОВОЇ ПОВЕДІНКИ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З ПОЗИЦІЙ ЕКОПСИХОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Наукові праці МАУП, 2010, вип. 1(24), с. 230–235

Розглядаються результати дослідження адаптаційних можливостей та копінгової поведінки викладача вищого навчального закладу. Проблема досліджується з позицій психологічної екологічності життєвого простору особистості викладача ВНЗ.

В умовах сучасного життя все більшої значущості набувають психологічні дослідження взаємодії людини з навколишнім середовищем, у тому числі і з тим простором, який людина створює сама, з метою встановлення шляхів ефективної регуляції такої взаємодії. Антропогенне середовище, створене самою людиною, викликає все більше загроз для психологічного і фізичного благополуччя особистості. З огляду на екопсихологічний підхід, можна говорити про загальне зниження відчуття безпеки та захищеності сучасної людини. Причиною стресу можуть бути і проблемні життєві ситуації, що потребують невідкладної психологічної допомоги, і нераціонально організований життєвий простір, і відсутність можливості волевиявлення, переживання безвиході, коли людина відчуває, що вона не може впливати на ситуацію чи виправити її.

Розглядаючи з точки зору змісту життєвого простору людини різноманітні сфери життєдіяльності особистості, звернемо увагу на особливості професійної сфери викладача вищого навчально-

го закладу з точки зору її психологічної екологічності.

Особливості освітнього простору, в якому реалізується педагогічна діяльність викладача вищого навчального закладу, характеризуються високими емоційними навантаженнями, перетомою, насиченістю стресовими ситуаціями. Разом із загальними стресогенними чинниками для більшості представників професій на зразок “людина — людина” присутня ще й низка специфічних стресових чинників. Про це йдеться в публікації [1]. У наукових пошуках автор спиралася на науково-дослідницькі здобутки низки авторів, які зробили значний внесок у розробку проблематики вивчення стресу (В. А. Бодров, В. Ф. Калошин, Л. А. Китаєв-Смик, Т. Л. Крюкова, Ю. В. Постілякова, Я. В. Куликовський, В. І. Медведєв, Н. І. Наєнко, У. Бауманн, Р. Лазарус, Дж. Мейсон, М. Перре, Г. Сельє) [2; 3; 4; 5; 6; 7].

У публікації [1] визначилася міра стресогенності різноманітних подій та ситуацій у життєвому просторі викладача ВНЗ та особливості індивідуального розуміння стресових чинників на

рівні особистісно значущих переживань. Використовуючи *адаптований* автором *опитувальник Холмса-Райха* на визначення стресогенності різноманітних життєвих ситуацій, було з'ясовано, які ситуації чи події найпоширеніші у значної кількості респондентів та виявлено міру їх насиченості й тривалості дії як стресорів (застосовувалися кілька способів математичної обробки даних). Так, стало відомо, що найбільш тривалим і постійно діючим стресором є професійний стрес, ситуації, пов'язані з професійною діяльністю та її організацією. Респонденти *жіночої вибірки* підкреслили стресогенність ситуацій-зобов'язання (*"долженствования"* — рос.), підвищеної відповідальності та підтвердження власної компетентності, оцінювання та відповідності високим вимогам. Також високу стресогенність мають ситуації, пов'язані зі спробами людини встигнути виконати невідповідну кількість справ за одиницю часу, що створює ефект постійного невстигання, заборгованості, невідповідності, що, як правило, зумовлені надмірними вимогами до себе, нереальністю спланованих дій та нераціональністю розподілу часу. Більшість респондентів відмітили стресогенними ситуації, пов'язані з загальнополітичною й економічною нестабільністю в країні. Незмінно стресовими є події, пов'язані з загальнолюдськими цінностями, — здоров'я власне та членів родини, порозуміння та побудова взаєностосунків з близькими. У *чоловічій вибірці* було відсутнє чітке розмежування на професійний стрес та особисті стресогенні події. Ситуації, пов'язані з професійним стресом, та ситуації, що стосуються здоров'я членів родини, взаємовідносин з дружиною, займають приблизно рівні позиції. На відміну від жіночої вибірки доволі високі позиції за своєю стресогенністю займають фінансово-матеріальні проблеми, оскільки традиційно саме чоловіча соціальна роль передбачає матеріальне забезпечення родини, спроможність створення її благополуччя. Необхідність відповідати високим вимогам, тривога з приводу такої невідповідності і є приводом для тривалої напруженості, для виникнення стресу у чоловіків.

За іншим способом обробки було отримано результати із виявлення найвищої стресогенної напруженості запропонованих в опитувальнику подій. Найбільш напруженими за своїм травмуючим впливом є особисті події, які радикально змінюють життєву ситуацію, стосуються важливих загальнолюдських цінностей.

Розглядаючи психологічну екологічність життєвого простору викладача вищого навчального

закладу, проаналізуємо низку чинників, які можуть відобразити стресогенність подій, що відбуваються у житті викладача ВНЗ, способи, за допомогою яких людина намагається впоратися з проблемною для себе ситуацією; також уявлення про суб'єктивний рівень стресу в житті людини дають внутрішні особистісні характеристики самого респондента — його стресостійкість, рівень особистісної тривожності, тривога як показник емоційно-психічного стану особистості, ресурси нервової організації особистості (здатність тривалий час витримувати навантаження, протистояти ситуаціям значного емоційного напруження, переключатися на інші види діяльності, вміння розслабитися та відновлювати сили тощо). Важливе значення мають також особливості долаючої поведінки — за допомогою яких способів та ресурсів людина долає стресову ситуацію та відновлює психічну рівновагу, наскільки ці способи вдалі та адекватні.

У статті одним із завдань є вивчення тих копінгових засобів, які дають можливість подолання стресової ситуації, з'ясування усталених індивідуальних способів особистості в реагуванні на стрес.

Методи дослідження, які було застосовано для вирішення поставлених завдань, були такими: методика на визначення стресостійкості особистості (В. О. Семиченко, 1998); методика самооцінки рівня особистісної тривожності Ч. Спілбергера; методика прояву тривоги В. Г. Норакідзе; адаптований нами варіант методики вивчення копінгової поведінки; методика діагностики копінгової поведінки в стресових ситуаціях (адаптований варіант Т. А. Крюкової); методика діагностики емоційного "вигорання" особистості (В. В. Бойко).

У нашому дослідженні брали участь 155 респондентів — викладачів вищих навчальних закладів, із них 74 % — жінки та 26 % — чоловіки. **Завданнями експериментальної частини дослідження** було: 1) вивчення змісту стресових чинників та індивідуальне тлумачення особистістю сутності стресового впливу; 2) вивчення копінгової поведінки особистості, тих засобів, які дають можливість подолання стресової ситуації, виявлення спрямованості й ефективності копінгових стратегій особистості; 3) виявлення особистісних адаптаційних ресурсів, які є потенціалом (часто невикористаним) у протистоянні стресовим впливам (чинникам).

Запропонований автором адаптований варіант методики вивчення копінгової поведінки передбачає 55 варіантів різних способів реагування

у стресовій ситуації, які об'єднані у 25 стратегій копінгової поведінки та визначені види копінгового реагування. Респондентів просили вказати до 10 найпоширеніших і типових способів їх власного реагування на стресову ситуацію та її подолання. 55-й варіант давав можливість запропонувати власний ефективний спосіб подолання стресу.

У психології широко обговорюється проблема, пов'язана з долаючою (або копінговою) поведінкою, тобто поведінкою, що спрямована на подолання стресу чи конфлікту. Зацікавленість копінговою поведінкою пов'язана із зміною парадигми, згідно з якою з'явився інтерес не до того, що порушено, а до того, що збережено, що становить потенційні можливості і ресурси особистості. У концепціях подолання стресу здійснено спроби осмислити процес, який починається з переробки інформації і через стресові емоції приводить до адаптивних реакцій. На думку М. Перре і І. Бауманна, “копінг — це адаптивна поведінка самовладання з метою відновлення рівноваги” [3, 215]. Як правило, копінг передбачає перенесення уваги з суб'єкта на цілісну ситуацію, в якій він діє, оскільки саме ситуацією здебільшого визначається логіка поведінки людини і міра відповідальності за результат її вчинків. Копінг — індивідуальний спосіб взаємодії з ситуацією відповідно до її логіки, значущості в житті людини та її психологічних можливостей. Учені, які вивчають цю проблему, визначають копінгову поведінку як стратегію дій, що застосовуються індивідом в умовах психологічної загрози; вказана стратегія проявляється в когнітивній, емоційній та поведінковій сферах функціонування особистості, що дає можливість більш-менш вдалої адаптації [3, 219]. Копінг — це, як правило, свідомі, активні зусилля, дії особистості, спрямовані не на уникнення конфлікту, а на його подолання, намагання впоратися з тими труднощами, які виникають у процесі життя. Стосовно проблематики психології стресу поняття “копінгова поведінка” використовували Р. Лазарус, С. Фолкман (1984) і визначено було її як суму когнітивних і поведінкових зусиль людини, свідомо скерованих на подолання чи послаблення сили стресу. Лазарус і Лаунер (1981) розглядають стресову реакцію як результат взаємодії між висунутими вимогами і тими ресурсами психіки, які наявні у людини. Така взаємодія обумовлена когнітивними оцінками ситуації. Стресорами при цьому можуть виступати як зовнішні, так і внутрішні цілі, цінності, оцінки [3, 220]. У цьому ми переконалися, аналізуючи зміст стресорів, склад-

них ситуацій, що можливі у життєвому просторі викладача вищого навчального закладу. Спроби подолати скрутну ситуацію, тобто механізми подолання стресу, проявляються у когнітивній, емоційній і поведінковій сферах функціонування особистості. Одна з найпопулярніших класифікацій у вітчизняній науці — класифікація В. А. Ташликова вирізняє різноманітні форми копіngu: 1) у поведінці; 2) в емоційній сфері; 3) в когнітивній сфері.

Опираючись на класифікацію В. А. Ташликова, адаптована методика вивчення копінгової поведінки дає уявлення про особливості долаючої поведінки у викладачів ВНЗ.

Отже, проаналізуємо особливості *жіночої вибірки*.

Серед особливостей копінгової поведінки при стресовій ситуації у жінок на перше місце вийшла когнітивно-поведінкова стратегія, пов'язана з раціональними діями. Твердження: “Здійснювали конкретні кроки, шукаючи вихід із проблемної ситуації” обрали близько 70 % респондентів. Друге місце займає також когнітивна стратегія: “Аналізували ситуацію, склали план дій”. Обрані стратегії свідчать про доволі адекватний підхід до подолання проблемної ситуації. Рівною мірою на другій позиції подано емоційні копіngи: “Просили поради, шукали емоційної підтримки” та “Говорили про свої переживання, давали вихід почуттям”. Така стратегія є характерною реакцією жіночої психіки на стресову ситуацію, як правило, пошук емоційної підтримки, співчуття, рефлексивне проговорювання проблеми (звідси активні розмови з подругами, спілкування по телефону) дають можливість самій жінці осмислити і ще раз проаналізувати ситуацію, дійти певних висновків чи впевнитися в їх правильності. Схильність жінок до активних дій, до боротьби з проблемою (а не до тривалого аналізу) виливаються у намагання вгамувати тривогу, напруженість у конструктивній діяльності. Саме цим, на нашу думку, пояснюється висока позиція поведінкової стратегії у формулюванні: “Отримували поштовх до творчості”. Третю позицію в жіночій вибірці займає когнітивна стратегія, спрямована на економію почуттів: “Відчували, що просто повинні перечекати ситуацію”. Залежно від змісту стресової ситуації, коли змінити щось неможливо, а переживання тільки виснажують нервову систему й драматизують і без того складну ситуацію, стратегія, пов'язана з економією почуттів, допомагає зберегти здоровий глузд і втримати психіку в адаптивному стані. На четвертому місці — емоційні

копінги: “Плакали”, “Зосереджувались на позитиві, переконували себе, що все буде добре”, тобто доволі типові жіночі реакції, але треба відмітити, що, здавалося б, характерна реакція є стереотипом сприймання жіночої поведінки, оскільки займає не таке вже й високе місце. Можливо, це є специфічною особливістю даної вибірки (викладчі ВНЗ, очевидно, є більш адаптованими, вваженими, мають високі інтелектуальні показники, здатні до раціонального аналізу; особливості інших професійних груп потребують перевірки). На четвертій позиції перебуває поведінкова стратегія у формулюванні: “Дивилися ТБ, слухали музику, переглядали улюблені фільми”, спрямована на спроби переключатися з травмуючих переживань, витіснити, відволіктися від надмірного напруження. На п'ятій позиції також поведінкова стратегія — звернення до іншої діяльності (вишивання, домашнє прибирання, ремонт тощо) — це також спроба переключитися із стресової ситуації, сублімувати тривожність у реальну фізичну діяльність. На шостому місці когнітивна стратегія, спрямована на переоцінку ситуації, на спроби знайти в ситуації позитивні сторони. Респонденти також вказують, що в складній ситуації намагаються зберегти сили, відпочити. Окремі респонденти зверталися до емоційної стратегії, коли намагалися контролювати свої почуття, тобто були стриманими, показували, що ситуація не вивела їх з рівноваги. Це своєрідний механізм подавлення, надконтролю. Але в такому випадку напруження, знервованість глибоко приховуються, накопичуються, і врешті-решт колись вириваються назовні у вигляді нервового зриву, або ж можуть призвести до соматизації тривоги. Також доволі невдалою можна назвати емоційно-когнітивну стратегію: “Мріяли змінити минуле, повернути час назад”, оскільки зорієнтована на відхід від реальності, на безрезультатні намагання. На сьомому місці — активна поведінкова стратегія: “Здійснювали ретельні спроби перебороти ситуацію”. Таку саму популярність мають і дві інші когнітивні стратегії. Використання способів самозаспокоєння говорить про те, що респонденти докладають вольових зусиль у спробах вплинути на ситуацію і власний стан, долучаючись і до психологічних засобів (аутотренінг тощо). Інша стратегія: “Увірували в вищу силу” також пов'язана з когнітивними оцінками ситуації, але пов'язана з містично-фаталістичними смислами. До того ж за таких оцінок воля самої людини нівелюється і її спроби вплинути на ситуацію втрачають сенс, підкреслюють залежність людини, її приреченість.

Для нашої вибірки є нехарактерними реакції, які могли б свідчити про незрілість емоційної сфери чи поведінкові стратегії уникнення, відстороненості. Так, емоційні реакції агресії чи відстороненості у формулюваннях: “Зривали злість на інших, роздратовались, били посуд тощо”, або “Мріяли про кращі часи”, або емоційні реакції самозвинувачення: “Відчували себе винним, звинувачували, критикували себе” займають дев'яте місце і лише 17 % респондентів використовують такі дії як варіант копінгу.

Найбільш непопулярними виявилися поведінкові копінги пошуку професійної допомоги та реалізації в іншій (творчій) діяльності (“Створення музики, написання віршів”), також дуже незначна кількість респонденток (до 10 %) використовує поведінкову стратегію компенсації (“Досить багато їли, пили”) та гумор як захисна мобілізуюча реакція.

Як бачимо, отримані результати певною мірою розвіяли деякі соціальні стереотипи стосовно типових, як вважають, жіночих реакцій та жіночої поведінки в стресових чи конфліктних ситуаціях.

Розглянемо, якими специфічними особливостями відзначаються копінгові стратегії *чоловічої вибірки*.

На першому місці когнітивна стратегія, орієнтована на проблемний аналіз: “Аналізували ситуацію, складали план дій”, — так поводять себе 75 % респондентів-чоловіків. Така ж кількість називають поведінкову стратегію сублімації: “Займалися спортом, відвідували тренажерний зал, застосовували фізичні навантаження”. Відмітимо, що, порівняно з жіночою вибіркою, чоловіки схильні не до дій у стресовій ситуації, а до аналізу й умовляючих роздумів, “прожектів” щодо того, як краще і правильніше подолати ситуацію. Саме в поєднанні чоловічої і жіночої стратегії подолання складної ситуації і є гармонія й ефективність у боротьбі зі стресом.

До того ж всі подальші стратегії у чоловічій вибірці спрямовані на зниження власної тривожності, напруженості, викликані перебуванням в осередку стресу. Друге місце займає когнітивна стратегія переоцінки ситуації та самозаспокоєння: “Намагалися знайти в ситуації позитивні сторони”; на третьому місці — всі стратегії емоційного спрямування: “Просили поради, шукали емоційної підтримки”, “Зосереджувались на позитиві”, “Контролювали свої почуття, намагалися бути стриманими” — до таких способів вдаються 50 % респондентів-чоловіків. Останній із способів, орієнтований на подавлення почуттів, цілком від-

повідляє стереотипному уявленню про чоловічий соціальний образ “завжди врівноваженого”, буквально непробивного, неемоційного, скупого на емоційні прояви чоловіка, що є поширеною причиною проблем непорозуміння, холодності, відстороненості у стосунках, наприклад, з близькими, коли більш ефективно для розв’язання проблемної ситуації було б обговорення переживань, озвучення мотивів своїх дій та розуміння ситуації, власних роздумів з приводу її спільного подолання. І лише на четвертому місці когнітивні та поведінкові стратегії, спрямовані на конкретні кроки по пошуку виходу із ситуації, активні раціональні дії. Така ж кількість респондентів звертається до стратегій компенсації (“Частіше гуляли, виїжджали на природу”), самозаспокоєння (“Умовляли себе не хвилюватися”) та емоційної стратегії покірності, уникнення, відходу від реальності (“Бажали, щоб ситуація зникла, щоб все швидше закінчилося”).

Очевидно, в силу раціонального мислення чоловіків поведінкова стратегія звернення по професійну допомогу до спеціалістів властива 25 % респондентів. Як пам’ятаємо, у жіночій вибірці ця стратегія властива лише 13 % жінок, до того ж займає десяте, останнє місце разом з гумором.

У чоловічій вибірці також достатньо популярною є поведінкова стратегія активного уникнення стресу (“Діяли так, начебто нічого не трапилось”), яку можна розглядати, скоріше, як механізм захисту, абсолютно нерациональний та неефективний, оскільки від того, що ми не будемо помічати ситуацію, вона нікуди не подінеться. Із вказаною стратегією корелює когнітивна стратегія “економії сил” у формулюванні: “Відчували, що маємо перечекати ситуацію”. Вищевказані стратегії задіяні у поведінці 25 % респондентів.

Найменш популярними в чоловічій вибірці є стратегії звернення до творчості та інтелектуального переосмислення — гумору: “Намагання побачити комічні сторони у своїх переживаннях” — вони займають останнє місце.

У цілому, порівнюючи жіночу та чоловічу вибірки у використанні копінг-стратегій із подолання стресових ситуацій, можна констатувати, що у жінок більш широкий спектр копінгів, різноманітних способів боротьби з проблемною ситуацією. Кількісний аналіз свідчить, що в жіночій вибірці поведінкових копінгів наведено 11 способів, емоційних копінгів — 10, когнітивних — 9; у чоловічій вибірці відповідно: 9, 6 і 6. Жінки більшою мірою, ніж чоловіки, орієнтовані одразу на активну боротьбу та раціональні дії у протистоянні проблемі (“Треба щось робити”). Чо-

ловіки схильні спочатку ретельно обмірковувати проблему, перш ніж переходити до активних дій (а інколи до активних дій справа так і не доходить). У нашому розумінні це відбувається тому, що на адаптацію до стресової ситуації, на її когнітивну оцінку чоловікам необхідно більше часу. Такими є, очевидно, особливості пластичності нервової системи. Діапазон різноманітних способів копінгових стратегій у чоловіків значно менший, ніж у жінок, переважна більшість копінгових стратегій чоловіків спрямована на збереження психологічної рівноваги і внутрішнього комфорту. Суттєві відмінності існують у змістових характеристиках емоційних копінгових стратегій. Так, у чоловіків емоційні копінги зорієнтовані на самозаспокоєння, пошук емоційного комфорту, стабільності або ж на подавлення, уникнення переживань, відхід від реальності. У жінок емоційні копінги більш різноманітні (що цілком логічно) і зорієнтовані вони на пошук емоційної підтримки, участі, необхідність вербалізації почуттів та переживань, тенденція до віри в позитивне розв’язання проблеми. Для жінок характерна значна амплітуда коливань емоційного напруження як наслідок; сльози і плач — як результат надмірних і тривалих нервових навантажень та реакція нервової системи через необхідність зняти надмірне напруження, збудження. У чоловіків, навпаки, переважає надмірний контроль емоційних проявів, навіть коли ситуація і не потребує такого надмірного і ретельного контролю. Ці дані значною мірою пояснюють результати досліджень медичних психологів, де констатують більшу кількість захворювань серед чоловіків на виразку шлунка й дванадцятипалої кишки та інфаркти, пригнічення емоційних проявів (рівно як і емоційна розпушеність) лише сприяють соматизації тривоги.

Серед особливостей когнітивного оцінювання складної ситуації для жіночої вибірки характерні схильність до активних дій та проблемного аналізу; перенапруження у сфері емоцій спонукає появі економії почуттів, переоцінці, спрямованої на постулювання можливості знайти вихід з будь-якої ситуації; надання в когнітивних оцінках сенсу труднощам, сприйняття їх як певного тренінгу в подоланні складнощів, як виклик долі для того, щоб мобілізувати особистість до нових цілей та висот. Такі оцінки відсутні в чоловічій вибірці, також у чоловіків відсутнє містично-фаталістичне ставлення до проблемної ситуації, яке потребує звернення до вищих сил (що присутнє у 26 % жінок). Когнітивні оцінки чоловіків виявляються більш

раціональними, вони спрямовані на збереження власного внутрішнього спокою, “економію почуттів”, як наслідок, на звернення до іншої діяльності, як правило, фізичних навантажень, що сприяє зниженню напруження, відволікання від гнітючих переживань. Дивно, що в обох вибірках стратегія інтелектуального переосмислення — звернення до гумору — виявилася досить непопулярною (в обох вибірках вона на останніх позиціях). Можливо, це особливості даної вибірки, і цей спосіб як варіант копінгової поведінки потребує більш детального вивчення. Іронія, гумор низкою авторів відноситься “до захисних механізмів, по-перше, тому, що це вже здатність до рефлексії, до виходу з повної зануреності в ситуацію. У людини з’являється можливість відсторонення, відмежування, здатність нового бачення ситуації. Як психічний стан іронія, гумор — це зміна переживання ситуації зі знака “мінус” на “плюс”. Тривога змінюється упевненістю, ворожість — толерантністю. Вольтер говорив: “Те, що стало смішним, не може бути небезпечним” [3, 214]. Однак таку стратегію використовують 13 % жінок і 18 % чоловіків.

Отже, описано копінгові стратегії осіб, що належать до окремої професійної групи. Можна припустити, що професійні характеристики обумовлюють ті чи інші копінги, і тому доречним

було б дослідження особливостей копінгової поведінки осіб різних професійних груп.

Розглянуто лише частину інформації, отриманої в ході дослідження, спрямованого на вивчення й узагальнення відомостей про зміст стресових чинників та особливості копінгової поведінки викладача вищого навчального закладу.

Література

1. *Баришева О. І.* Стресові чинники у життєвому просторі викладача вищого навчального закладу.
2. *Бодров В. А.* Психологический стресс: развитие учений и современное состояние проблемы. — М.: Изд-во Ин-та психологии РАН, 1995. — 336 с.
3. *Кризисная психология.* Справочник практического психолога / Сост. С. Л. Соловьева. — М.: АСТ; СПб.: Сова, 2008. — 286 с.
4. *Куликовский Я. В.* Стресс и психическое здоровье преподавателя // Психол. журн. — 2001. — № 3. — С. 19–25.
5. *Леонова А. Б.* Комплексная стратегия анализа профессионального стресса: от диагностики к профилактике и коррекции // Психол. журн. — 2004. — № 2. — С. 75–85.
6. *Нартова-Бочавер С. К.* “Coping behavior” в системе понятий психологии личности // Психол. журн. — 1997. — Т. 18, № 5. — С. 20–30.
7. *Постылякова Ю. В.* Ресурсы совладания со стрессом в разных видах профессиональной деятельности // Психол. журн. — 2005. — № 6. — С. 35–43.

Досліджуються особливості копінгової поведінки представників певної професійної групи — викладачів вищого навчального закладу. Проаналізовані копінгові стратегії — когнітивні, емоційні та поведінкові — та специфіка їх прояву у представників жіночої та чоловічої вибірки; здійснено їх порівняльний аналіз. Копінгова поведінка розглядається з позицій психологічної екологічності життєвого простору викладача вищого навчального закладу.

Исследуются особенности копингового поведения у представителей определенной профессиональной группы — преподавателей высшего учебного заведения. Проанализированы копинговые стратегии — когнитивные, эмоциональные и поведенческие — и специфика их проявлений у представителей женской и мужской выборки; осуществлен их сравнительный анализ. Копинговое поведение рассматривается с позиций психологической экологичности жизненного пространства преподавателя высшего учебного заведения.

In the article the features of coping behavior are explored at the representatives of certain professional group — teachers of higher educational establishment. Coping strategies are analysed — cognitive, emotional and conduct — and their specific at the representatives of womanish and masculine selections; their comparative analysis is carried out. Coping behavior is examined from positions of psychological ecological of vital space of teacher of higher educational establishment.

Надійшла 21 лютого 2010 р.